

ב"ה

אגרת הרמב"ם

כתבי הרמב"ם -

אגרת הרמב"ם לתלמידו רבי יוסף ברבי יהודה אבן עקנין

מכתב הרמב"ם ז"ל לתלמידו רבי יוסף ברבי יהודה אבן עקנין ז"ל:

כבר העיד [בהם] [בתם] על מעלות מדות ואזהרה וצווי יתחייב על כל בעל שכל שיתכוין אל דרך הישרה וילך בה:

אמר ממה שתדעו שאיני מסופק בעניין מן העניינים שכך חשבתי שיהיה ונתאמת אצלי שאותם הדברים כך אירעו בלא ספק. אבל מדותי עתה אינם כמדות הבן הנחמד השם יחייהו. וזה הי אני היום שבח לאל יתעלה כבר הכניעוני השנים והמקרים. מצורף אל זה מה שיחייבהו העיון השכלי והחכמות האמתיות. ועוד כי אני מוחל על כבודי ומוותר על עלבוני הרבה. והבן השם יחייהו לא יוכל על זה ולא יסבול כל אותם היגונות לפי רתיחת מזג המיית הבחרות:

ושמע ממני אלו הכללים שאומר לך. דע כי אני לא חברתי זה החבור כדי להתגדל בו בין היהודים. ולא שיבא לי מזה התפארות. והשם יתברך יודע כי לא טרחתו בו ראשונה אלא לעצמי ולנפשי שאנוח מן החקירה ומן המשא והמתן ומלבקש מה שאצטרך אליו. ולעת הזקנה ת"ל יתברך שאני חי קנא קנאתי לה' צבאות, וראיתי האומה בלא ספר מחוקק שלא יהיה בו לבד עיון אמת בלי מחלוקת ולא שבושים, ועשיתי מה שעשיתי לכבוד השם יתברך לבד וזהו כלל אחד. וכלל שני כי אני ידעתי ונתאמת אצלי בעת שחברתי כי יפול זה החבור בלא ספק ביד אנשים רעים קנאים ויגנו יופיו ויפחיתו מעלתו ויראו בו גנותם או קוצר עיונם בו. ולכסיל הגולם אשר לא ידע ערך מה שנעשה בו ויחשבהו מעט התועלת, ולמתחיל המבוהל והמשובש הדעת יקשה עליו ממנו מקומות אשר לא ידע להם עיקר או תקצר דעתו ויד שכלו מלדקדק מה שדקדקתי. ולמי שהוא בעל דעת לפי סברתו ומחשבתו יתפוש עליו בו ממה שנכלל בו מעיקרי האמונה ואלו הם הרוב. ויפול בלא ספק לשרידיים אשר ה' קורא על האמת ועל הצדק, ובהשתכלות ובטוב העיון יכירו וידעו ערך מה עשיתי וטרחתו, ושאתה האחד מהם ואפילו לא יהיה לי בזמני זה זולתך די לי. כל שכן שכבר הגיעוני כתבי

חכמי צרפת וזולתם בשמותם למקומותם מאותם שנתפשט אצלם ותמהו על מה שנעשה ומבקשים ממני ושואלים השלמתו. וכבר נתפשט בקצה היישוב. וכל מי ששמע בו מאותם אשר לא ראו אותו מתאווים לו. וכל זה אמנם בזמני זה. אבל אני יודע בודאי כי בזמנים הבאים כשתפול הקנאה ובקשת השררה יתאוו כל בני ישראל לו לבדו ויונח זולתו בלא ספק, חוץ ממי שיבקש דבר שיעבור בו זמנו ואף על פיע שלא ישיג האיש ההוא תכלית ענין המבוקש. וזה כלל שני יחייב שלא יחרה לי במה שלא אתכוין בו. כלל שלישי אין זה החבור גדול מתורת משה רבינו ע"ה שהיא מהשם יתעלה שהיא מישרת כל נברא ותורה לו האמת ואף לכלל האומות ולא ידמה לדברי הנביאים ועם כל זה דרשו אותם קצת וזנחום קצת ואפ"י מבני עמנו, ולא יסכל ערך זה החבור אלא מי שהסכיל בדברים האלהיים כל שכן זולתם. ואם ישים האדם מגמת פניו שיכעוס ויקצוף על כל מי שיסכל האמתיות לא ימנע באמת מן הכעס תמיד או אחשוב שהוא יהיה בלא ספק כל ימיו מכאובים וכעס ענינו ואין זה ראוי. הכלל הרביעי שאספר לך קצת מדותי ואע"פ שכבר הסתכלת בכלם כשהיית עמי :

דע כי יש הנה עמי בעיר אנשים אשר אין להם שם כלל ואפ"י בעיר ולא מעלה ולא יכולת ותגיע להם מן הקנאה והתחרות שלא רצו להביט ולא לעיין בזה החבור הגדול כלל ולא ראו אותו לעולם כדי שלא יאמר עליהם שקבלו תועלת בחבור פלוני, והם בפחות מעלה מזה מאד בלמוד ובחכמה והם הולכים בשרירות לבם כמו שאר המון העם הפחותים והם עם הזמן מגששים קיר כאשר מגשש העור באפלה ואעפ"י כן איני חושש עליהם ולא משגיח אליהם. וכיצד יתמה הבן הנחמד בהנהגתו בכמו אלו המדות וכל שכן למי שגדל על זה הדרך מקטנותו. ואע"פ שאין בזמנו ובמקומו כמוהו עם טוב הזקנה והמעלה והמשפחה ומיעוט ההבנה והשתכלות באותם המקומות והצטרכו לבני אדם ושישים בלבם ויכניס במחשבתם אותם העניינים המהבילים והכוונות המופסדות. וכל שכן שכל בני אדם מסתכלים ומצפים לדבר שישמע מן הישיבה או ההתפארות בשם לבד, ואותם ההבלים שנתאמת להם בטבע. וכיצד יחשוב הבן החשוב שהוא הגיע למדרגת השלמים ושיכיר בעצמו שהוא חסר ויעקור כבודו וכבוד בית אביו זה מה שלא יצוייר בכמותו ולא במי שהוא יותר שלם ממנו ממי שקדמו. ואני מאמת שכל מה שנתפרסם שמי לשם יותר יכריחו צורך הזמן לו ולהלכים אחריו ולכל מי שרוצה שתהיה לו גדולה ושררה אצל ההמון שיסתירו חבורי זה ויראו עצמם שהם יותר חכמים ושלמים ממה שיצטרכו לעיין בו, אלא יסתירוהו בכל יכולתם ויראו עצמם שאלו רצה אחד מהם להשתדל ולחבר יותר חבור טוב וגדול ממנו היה עושה ומחבר במהירות. ואם הכריחו הזמן והענין והצרכו לדבר ולומר שאיני בעל דת ולא בעל מעשים טובים יאמר זה, וכל זה כולו בני, חי השם יתברך, לא יזיקני ולא יכעיסני. ואפילו ראיתו בעיני ושמעתי באזני או עשה לפני לא הייתי חושש אלא אדרבה הייתי נכנע אליו ומשיבו דברים טובים נאים ורכים או אשתוק או אשיב לפי

הענין דברים נאים ודברי ענוה כפי הצורך והשעה. כי מה שהסכיל מן האמתיות יותר גדול מזה הרבה מאד, ואני לא אנצח לעצמי כי כבוד נפשי ומעלת מדותי אצלי יותר כבוד משאנצח הכסילים בלשוני ובדבורי. והאי צורבא מרבנן קודשא בריך הוא תבע יקריה, אבל הבן השם יחייהו הדין עמו שיתקנא בזה שאני אביו ורבו ואינו יכול לסבול העלבון. אבל חרה לי ששמת בלבך להתעצב על זה. ואתה כשתלמוד בע"ה ותדרוש ותחקור ותבין מה שיתחייב להבין ותטיב העיון ותסתכל בלמודך וגם תועיל לזולתך יהיה יותר טוב לך ממה שתעמוד להתגבר ולהתנצח כנגד אלו. אמנם זה מר זכריה הוא איש גדול מאד הרבה בעיניו וכבר למד מעצמו וטרח באותו המשא והמתן והפירוש ויחשוב שהוא יחיד בדורו שהגיע אל התכלית. וכבוד הבן יודע כי חי השם יתברך שגדולי חכמי ישראל אצלי במקום שאכיר ערך מעלתם מדבריהם ומחבוריהם. וכבר אמרו דבר קטן הויות דאביי ורבא, ואם הוא זה אצלי דבר קטן כיצד אשגיח ואשים לב לאיש עני מסכן שאין עני אלא מדעת, ובאמת הוא סכל בכל דבר והרי הוא כקטן בן יומו אצלי אבל ה"ה עמו כפי סכלותו. ואלו הבלבולים שהוא מבלבל והקושיות שהוא מקשה הם כלם בפי המשנה אבל אני אתקנס בע"ה במקומותם. והשי"ת יודע כי רובם הטעוני בהם המשכי אחרי דברי הגאונים כמו רבינו נסים ז"ל במגלת סתרים ורב חפץ נ"ע בספר המצות וזולתם ממי שאחוס על כבודם לזכרם. ואפילו אם הייתי אני האומר לא אתפאר כי באתי בתכלית השלימות האחרון זה דבר אחד. ועוד שלא אתפאר שלא טעיתי מעולם אלא אדרבה מה שנתבאר לי זולתי מה שבחרתי ומה שכתבתי הן מעצמי הן מזולתי אחזור בו ממנו בכל דבר בין בחבורי בין במדותי ואפילו בטבעי וכבר הגיעני כתבו בענוה גדולה והתנצלות. וכמו כן בא אלי כתב שני מראש הישיבה ואני יודע תכלית אלו הענינים כולם ושכונתם התשובה. ומה שארצה מכבוד הבן הנחמד שלא תשים זה האיש בעל מחלוקתך, אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן. והשם יצילך ממי שהוא גדול וחשוב אצל עצמו ואצל הבריות, ואם אין לו מעלה ולא גדולה וחשיבות על דרך האמת. אבל מה שאיעצך שתכבד אפילו כל מי שהוא קטן אצל עצמו ואפילו אצל בני אדם. אמנם מה שהקשה עליך על שהגדיל לדבר ושלח לשונו עליך בכתבו, חלילה לך שיקשה עליך זה ואין צורך לך במאמרך אנה דין זה האיש ודתו, כי זה והדומים לו ממי שהוא יותר גדול ממנו ממי שקדמם אין הדין והדת אצלם לבד שיברח מהעבירות הגדולות כמו שהוא אצל שאר המון העם. אמנם חיוב המדות הטובות לא יחשבו ולא יזכרו שהוא מן הדת והדין ולא ידקדקו עוד בדבריהם כאשר ידקדקו אנשי העיון והענוה ואנשי ההכנעה ואנשי החכמה והשלמים. ורוב אנשי הדת מאלו בעלי השררה כשיבוא לפניהם דבר שהוא תלוי בשררתם ובחשיבותם יפסיד ויאבד כל הענוה וההכנעה, ואין כל אחד מהם מבקש שיהיה כחנינא בן דוסא ופנחס בן יאיר, ואין כל מי שאינו באותה המדרגה יאמר עליו שהוא מעט הדין או אין לו דת. ובכלל אני מבקש ממך אם אתה תלמידי שתלך בדרכי ובמדותי, והוא הטוב לך

שיקללוך ולא תקללם ותהיה מן העלובים ולא מן העולבים. ואל תשליך דבריך והשתכל לשם יתברך תחלה, ואתה חכם בעל דעת ובעל דין ודת וקרוב לשלימות. ואמנם מענין המאמר תמהתי מן הבן כיצד שלחו אלי שנקח ממנו ראייה על מיעוט הבנתו וחכמתו, מה אתה סבור שאחשוב לו או לגדול ממנו שהוא משיג דבר ומשיג תכליתו? אלא שהוא כמו זולתו מהביל כמו שמהביל כל דרשן. והשם יתברך יודע כבר תמהתי כיצד רצה לומר אותם השגעונות ואותם הבלבולים, מצורף אל זה שהם דברי צחוק והתול, אבל נתביישתי מזה הטעם שהיה מספיק לו לזכור ענינים וראיות בענין מאה ברכות, וברכת מי שראה קברי ישראל היה יותר טוב לו ממה שידבר בענין הנפש ועיון הפילוסופים וראיותיהם וסברתם. אבל יהיה בשוה עם מי שהוא גדול ממנו אצל עצמו ואם אין לו מעלה על דרך האמת שיהביל יותר מאלו ההבלים ואין ספק כי היא העתיק בלבולי זולתו. וכבר הגיעתני *אגרת* מארץ *תימן* בכמו זה הענין שזכר זה והשבותי להם תשובתם ואין ספק כי אלו נשתבש עליהם העולם הבא בימות המשיח:

ואמנם מה שזכרת מהליכתך לבבל כבר הרשיתך שתפתח מדרש ותלמד תורה עם ההתמדה והשקידה על עיון החבור, ולא תתעסק כי אם בהלכות הרב ותעריכו אותו עם החבור, וכשתמצאו מחלוקת בדבר תדעו כי עיון התלמוד יורה אתכם זה, ותשתכלו ותעיינו במקומו ותמצאו האמת, ולא תכלה ותאבד זמנך בפירוש ובמשא ובמתן של גמרא, ואותם הדברים שכבר הנחתי מהם אבוד הזמן ומעט התועלת. ומהב שתסכים עליו הודיעני והשם יתברך ידריךך ויישירך בטוב הדרכים. ואמנם מעייני בענייני העולם אין לי נחמה זולתי בשני דברים כשאסתכל ואעיין במה שאעיין. ושזה בני אברהם השם יתבי נתן לו חן וברכה מברכת מי שנקרא על שמו. ומי שהאמיץ בשמו והאמיץ בנתינתו הוא יאמיץ ויתמיד ויאריך חייו ושנותיו, כי הוא עניו ושפל שבאנשים מצורף אל זה טוב מדותיו והוא בעל שכל דק וטבע נאה ויהיה לו בע"ה שם בגדולים בלא ספק. אשאל מהשם יתברך שישגיח עלך וישלים עליו חסדיו:

וכבר הודעתך שנפטרה הבת הקטנה הש"י ישיב מיתתה כפרה. בני לא תתאבל ולא תתעצב לא על זכר ולא על נקבה. השם יתברך יודע ועד והאמת מה שאומר, והוא שטוב ענייני מין האדם אצל כל משכיל. ולא אומר שהוא ענין טוב מוחלט, אלא שהוא היותר נאות. ומעט הדאגה שאין תחבולה בזה המציאות המתוקן תיקון גדול טוב מאד כפי מה שגזרה חכמת בוראו שיעיין האדם ויסתכל בטוב בעניני מציאות המינין, לא שיעיין ויסתכל בטוב ענייני אישי הפרט. ושמא כשיגיעו אליך פרקי מורה הנבוכים בזה הענין יתבאר לך זה הכלל ביאור מספיק בע"ה ית'. וכבוד הבן יודע כי אלו הגדולות והשררות של יהודים עתה בזה הזמן אינם אצלי הצלחה ולא טובה שלימה מכוונת ולא רעה מעוטה, חי השם יתברך,

אלא תכלית הטורח והעמל והיגיעה. כי האיש השלם המצליח בתכלית ההצלחה שיעיין בהצלחת הדת ועשיית המחוייב עליו לעשותו ויתרחק מדעת בני אדם כולם ומהדרכים הפחותים וההמדות המגונות. כי המשתרר ירבו יגונותיו ועצבונותיו ושמא יכלימוהו ויביישוהו הגוים ויפול ביד המלוכה וייסרו אותו וישברו עצמותיו. ואם נביט בענייני האדם ושיישיר דרכיו לפני ה' כבר עמד כנגד תורת השם ית' ועשה חניפות ומשוא פנים. ואזהרת התורה בכבוד הממאנים והממרים מבואר מאד כאשר אמר בכמו זה הענין נביא השם איש האלהים לעלי הכהן ותכבד את בניך ממני. (עד כאן מצאתי):

שיר אשר שר רבי יהודה אלחריזי על רבי יוסף אבן עקנין:

בך הוביש אלהים ים דמעות, ובכך אמר לצולתם חרבי:

בלבך בית זבול בנה לשבתו, לשון קדם ויאהל שם ערבי:

והיית גביר ורב במערב, ובמזרח משחך אל לנביא:

ואמנם כי ארם צובה כמקדש, ואתה בו כמו נר מערבי: